

K R I T I K A I B I B L I O G R A F I A

PYLOS COMES ALIVE. *Industry + Administration in a Mycenaean Palace*. A Symposium of the New-York Society of the Archaeological Institute of America and Fordham University in Memory of Claireve Grandjouan, Edited by Cynthia W. Shelmerdine and Thomas G. Palaima, New York 1984, pp. XIX + 107 + 13 figures, 8°.

Во моментот кога се сметаше дека микенологијата стагнира и дека повеќе не може ништо ново да се каже за глинените плочки со линеарно В писмо, се појави оваа книга, конципирана и издадена од Cynthia W. Shelmerdine и Thomas G. Palaima. Тоа е, всушност, зборник од девет интересни и полни со факти прилози, прочитани на истоимениот симпозиум, одржан на 4 и 5 мај 1983. г. во New-York, на Fordham University. Иако содржината претставува дело на деветмина автори, таа е замислена така, како да потекнува од една рака. Предметот што бил и главна тема на симпозиумот — реконструкција на животот во микенските дворци преку откривањето на организацијата на нивната администрација и стопанство, е осветлен од разни аспекти со задлабочени студии од водечки микенолози. Издавачите ги поврзале овие студии со заеднички библиографски апарат и со илустрации на кои се повикуваат, речиси, сите автори. Книгата е издадена со модерна графичка техника за рекордно кусо време. Еве ја накратко содржината на одделните статии:

E. L. Bennett, *The Importance of Pylos in the History of Mycenaean Studies* (1—9). Ја истакнува важноста на археолошките наоди од пилскиот дворец за повеќе дисциплини: лингвистика, економика, историја, ономастика, но особено за епиграфијата и палеографијата. Тој нагласува колку многу придонесуваат фреските откриени во пилскиот дворец, за реконструкцијата на животот во микенските дворци, колку се збогатени сигилографијата и глиптиката со наодите на пилските печати и отисоци од печати, керамиката — со огромното количество на керамички фрагменти од Пил и др., но најопстојно се запира на епиграфијата: како била организирана работата на писарите, како се составувале поголеми архивски документи од ситни записи, како се чувале плочките во архивите и т.н. Заклучува дека начинот на кој се водела администрацијата и евиденцијата зависи од економскиот систем на дворците, во кој службениците ангажирани со поедини гранки од производството биле писмени и тие всушност ни ги оставиле документите на глинени плочки.

J.—P. Olivier, *Administrations at Knossos and Pylos: What Differences*. (11—18). Споредувајќи го глинениот архив од Кнос со пилскиот, наоѓа дека и двата се однесуваат за ист предмет, за исти форми на економската активност, со ист фискален систем од каде што потекнувало богатството на дворците, иако архивот од Кнос е околу 150—200 години постар од пилскиот. Авторот ги истакнува и разликите. Во пилскиот архив подобро е претставена распределбата на бронза, закупот на земја, и подобро се сочувани плочките отколку во Кнос. Од околу 6.000 фрагменти во Кнос се соединети 3369 плочки, а во Пил — 1112 плочки, но поголеми. На кноските плочки избројал 26.088 знаци со просек 7,7 знаци на една плочка, а во Пил 28.500 знаци со просек 25 знаци на една плочка. Кноските плочки се најдени на 40—70 места во огромниот комплекс на дворецот од 20.000 м², а пилските на околу 20 места во дворецот од 3.500 м²: (околу шест пати помал од кноскиот). Најмногу простор посветува на прашањето како била организирана архивската работа. Наоѓа четири вида канцеларии:

1. Д е п о; тоа се всушност магацини и работилници, каде што се произведувале, складирале и кратко евидентирале продуктите. Одовде потекнуваат мали инвентарни записи, како денешните фиши, со мошне ограничена трајност.

2. Специјализирани канцеларии со документи што се однесуваат на активоста од една економска гранка на дворецот. Во поголем дел плочките се написани во овие канцеларии, но некои се донесени и од депото. Овде се јавуваат документи со збирни суми за разни стоки и производи во еден определен сооднос: овни/волна, волна/предиво/ткаенина/ проста или извезена и т.н. Најдени се по неколку стогини плочки во фрагменти. Има трага од 3 — 10 писари. Трајноста на документите од специјалните канцеларии била толкава колку што траела активоста на регистрираните операции, но документите со збирните суми се чувале и подолго.

3. Неспецијализирани канцеларии. Таму се најдени документи од повеќе економски гранки. Во пишувањето на овие плочки зеле учество од 10 — 40 писари.

4. Главна архивска сала. Во неа се најдени документи од сите области на стопанскиот живот, култот, военото дело и др. Едни се написани во самата сала од архиварот или од неговите помошници, а други се донесени од надвор. Има регистрации од секаков вид: од прости записи само за еден предмет, до сложени документи составени од по неколку индивидуални записи. Има траги од околу четириесеттина писари, но само еден од нив е главен архивар оној што ѝ давал завршна форма на плочката, што наместа вршел и корекции. Овие документи се чувале за време на целиот економски и фискален период, поделени според предметот како и во современите архиви. Архивската сала од пилскиот дворец јасно покажува како се чувале документите.

J. C. Wright, *Changes in Form and Function of the Palace at Pilos* (19—29). Дава подробен опис на промените во формата, следователно и во функциите на пилскиот дворец од разни епохи, но истакнува дека дворецот во кој се откриени линеарните В плочки претставува единствена целина за време на еден краток период непосредно пред неговата пропаст. При тоа дава сумарен преглед на археолошките наоди во дворецот што претставува важен показател на стопанската активност во дворецот.

Th. G. Palaima, *Scribal Organization and Palatial Activity* (31—39) Прилогот е резиме на монографијата (докторска дисертација) *The Scribes of Pylos*, која се наоѓа во печат. Овде се обидува да одговори на три прашања: а. што знаеме, б. што сметаме дека знаеме и с. што не знаеме.

а. Тој идентифицирал 33 писари од Пил. Тие биле задолжени да надгледуваат одделни активности во дворецот и истовремено воделе записки кои се најдени во работилници, магацини, анекси и во централниот архив. Сочуваниите плочки од овие писари се единствени документи за производството на ткаенини, мануфактура на масла, преработка на бронза, производи од кожа фидлиш и др., како и за нивното складирање во и околу дворецот.

б. Се обидува да ја реконструира активоста на писарите, која е тесно поврзана со економската. Микенските плочки се случајно сочувани и тоа на местата, каде што се наоѓале непосредно пред пожарот на двојците. Тие се најдени на различни места, т.е. таму, каде што биле и пишувани. Од нивната содржина, пак, се гледа дека плочки што се однесуваат за една активност се најдени на едно место. Но истовремено имало строга централизација. Тоа се гледа од главниот архив, каде што се најдени околу 81% од сите пилски плочки. Меѓу нив има и кратки индивидуални записи и обработени документи на една плочка или на група плочки што претставуваат еден документ со подолг текст. Овде открива дека работеле 17 писари, но нивни плочки наоѓа и на други места во дворецот, од каде што извлекува заклучок дека плочките се пренесувале од разни места во главната архивска сала.

с. Постапува ред прашања во врска со активоста на одделни писари во различни одделенија на дворецот, за употребата на печати во економијата и др. за чиј одговор нема доволно факти.

V. L. Aravantinos, *The Use of Sealings in the Administration of Mycenaean Palaces*. (41—48) Употребата на печати во администрацијата на микенските дворци ја разгледува во споредба со соодветната употреба на печати во административните центри од блискиот исток во истото време: се запе-

чатувале садови со различни содржини наменети за транспорт, можела да биде запечатена врата на куќа, капак на сандак, отвор на кошница и др. Печатот не затвора како клуч, но пружа доказ ако некој недозволено го скршил печатот. Него може да го замени само оној што го поседува печатот и со него може пак да произведе ист отпечаток. Во II милениј пред н.е. печатите служат како контрола во централизираната економија на дворците, главно, при транспорт и складирање на материјали. Употребата на печати во микенската администрација и досега беше позната од епиграфските студии на Bennett, Chadwick, Sakelarakis и др. Agavantinos имал шанса да открие нови 55 натписани печати во Теба и, разгледувајќи ги пилските, ги споредува со печатите од другите микенски административни центри. Обрнува внимание дека печатите прикрупени на канап виселе лабаво. На лицевата страна покрај отисокот од печат на глината можело да има врежана идеограма, а на обратната страна понекогаш се среќава напишано и лично име, веројатно на одговорниот писар или на оној што го извршил пакувањето. Голем број вакви печати биле поставени на кожени торби, керамички садови, кошници и др. Такви печати се најдени во Пил покрај плочки што се однесуваат за платна, масла, животински кожи, вино и др., како доказ дека се донесени во складот.

J. T. Killen, *The Textile Industries at Pylos and Knossos* (49—63) И ова е резиме на монографијата *A Mycenaean Industry* што е предадена во печат. Овде дава концизен преглед како микенските дворци ја организирале и контролирале текстилната мануфактура низ нејзините различни фази, почнувајќи од пописот на ситниот добиток, главно, кастрирани овни, реквизицијата и преработката на волната до финалните текстилни производи што се складирали во магацините или подготвени за транспорт во рамнина за друга стока. Од околу 80.000 до 100.000 овни кноскиот дворец прибирал годишно по околу 30 — 50 тони волна која се преработувала под директна контрола на дворецот. Во Ak и Ar серијата се регистрираат групи жени и деца што ја преработувале волната во различни места, а од Lc, Lc i L серијата се гледа како се води евиденција колку волна им се дава и колку и каков текстил треба да му предадат на дворецот.

Наоѓа дека во Пил имало слична организација во оваа стопанска гранка, иако документите што се однесуваат на неа во Пил се помалубројни. Во Sp плочките се регистрирани сталата, составени исто така повеќе од машки глави. Во La 1393 открива дека и во Пил администрацијата на дворецот примала таенини според системот за *ta-ra-si-ja* (ταλασία) како и во Кнос. Во Aa и Ab серијата има многубројни податоци за групи од жени и деца, ангажирани во текстилната мануфактура на волна и лен како гребенарки, предачки, ленарки и др. Истакнува при тоа и некои разлики, на пр. во Кнос оваа активност е повеќе децентрализирана, а во Пил е централизирана за цела Месенија; во Пил волнената текстилна мануфактура е поограничена, но затоа има податоци за култивирање, реквизиција и преработка на лен. Прави детална анализа на списокот на жените работнички од Пил, при што решава и некои филолошки прашања околу падежната вредност на поедини завршоци за да открие каде се точно лоцирани жените и каде ја обавувале својата работа.

Meфу различните продукти што се должни да ги предаваат на дворецот главните градови од двете провинции во Ма серијата, обрнува внимание на првата идеограма *146, која претставува текстил. Во оваа серија се регистрираат сурови или полупреработени материјали, а спомнатата идеограма изгледа претставува финален текстилен производ. Тука тој не гледа никаква противречност. И во подоцнежното време има слични случаи. Така на пр. во Codex Theodosianus од IV век се гледа дека римската царска управа разрежувала данок за војнички наметки и туники на земјоделски поседи врз иста основа како и за жито, месо, вино и масло. Слична положба наоѓа и во пилоската Ма серија.

I. Tegay, *The Northeast Workshop at Pylos* (65—79). Разгледувајќи ги предметите што се најдени во овој дел на дворецот, истакнува дека меѓу другото овде имало и олтар, светилиште и колонада која изгледа првобитно била покриена. Во собите 97, 98 и 99 најдени се парченца од бронза,

филдиш, што укажува дека овде се изработувале скапоцени предмети од вакви метали. Откако ги посочи местата каде што се најдени натписаните глинени плочки и ги определи според писарите идентифицирани од *Веплет* и *Palaima*, пристапува кон нивната интерпретација. Интересно е дека во плочките од персоналната Ап, серија се набројуваат 178 лица, работници. Со оглед на фрагментарноста на плочките, нивниот број можел да биде и до 500. Според авторот оваа работна рака е составена од робови, но меѓу нив имало и специјализирани работници, како дрводелци, ковачи и др. Од содржината на плочките може да се заклучи дека во овие простории се изработувал прибор за коњи и коли. При тоа *Тегуу* укажува на јазичната специфичност во микенскиот, каде што се употребува *dativus finalis* со предмети, додека во класично грчкиот ваквата функција се јавува само покрај лица. По деталните анализи на наодите, писарите и содржината на плочките, заклучува дека овде имало работилница релативно независна од дворецот и дека таа веројатно претставувала дел од храмовната економија. Поврзаност со дворецот неоспорно имало, но податоците извлечени од анализата укажуваат дека оваа работилница била до извесна степен и самостојна.

C. W. Shelmerdine, *The Perfumed Oil Industry at Pylos* (81–95). Оваа статија исто така претставува резиме од опширна монографија *The Perfume Industry of Mycenaean Pylos*. Маслиновото масло во микенска како и во современа Грција било и е основен производ за домашна употреба и за трговија. Документите со линеарно В писмо од Пил откриваат дека имало производство и на мирисни масла под директен надзор на дворецот. Во овој напис таа се обидува да даде одговор главно, на две прашања: а. каде се изработувале мирисните масла и б. како биле контролирани готовите производи од пилските писари. Во плочките има податоци за собирање на суров материјал (KN), распоредување на тој материјал на маслари (KN, PY), складирање (PY) и дистрибуција на финалниот производ (KN PY, MY). Прво се запира на лицата што го изработувале маслото. Во Пил има четворица такви маслари: *Ti-we-ta*, *Θυέστης*, *Ko-ka-ro* *Κόχαλος*, и *E-u-me-de* *Εύμηδης*, кои работеле за дворецот и *Pi-ra-jo* (*Φίλιος*), квалифициран како *po-ti-ni-ja-ve-jo* (*Ποτινίγειος*), масларот на Потнија. Потоа бара археолошки докази за тоа каде го правеле маслото овие мајстори. Истакнува дека не е лесно да се определи местото, зашто садовите најдени во собите, можеле да бидат употребувани не само за ваква намена, туку и за кулинарски цели. Сепак, дава суестнија дека мирисните масла можеле да се приготвуваат во собите бр. 32 и 38? Плочки од некои писари што регистрирале ваква активност се наоѓани и на други места, меѓутоа, најголем број (32 од 39 плочки) е најден во соба бр. 23. Наоѓа дека главен контролор за сите видови мирисни масла бил писарот бр. 2.

H. W. Haskell, *Pylos: Stirrup Jars and the International Oil Trade* (97–107), зборува за улогата на Пил во трговијата со масло и напомува дека досега не се обрнувало внимание на Пил како експортер на овој артикал. Ги разгледува садовите *ka-ra-re-we* (*καράρηες*), садови од типот на узеггија и наоѓа два вида: а. труби за трансपोर्ट и складирање, со малу декорација и без натписи и б. фини, со повеќе украси. Потоа го проследува транспортот надвор од Грција во јужна Италија и предниот Исток.

*

Од изложеното се гледа дека книгата е резултат на тимска работа. Деветмина автори, раководени од иста концепција, со ист методолошки приод го проучуваат животот на пилскиот дворец од различни аспекти. Со светлината што ја фрлаат нивните студии на секидневниот живот во овој дворец, тие навистина како да го оживуваат микенскиот Пил и наполно го оправдуваат насловот *Pylos Comes Alive*. Преку поврзувањето на филологијата со археологијата од една страна, а од друга преку споредбите со други, современи на микенскиот Пил цивилизации од медитеранскиот базен, од кои исто така

се сочувани писмени документи, а имајќи го пред вид начинот како биле организирани администрацијата и стопанството во тоа време, микенските плочки со линеарно В писмо пружаат многу повеќе податоци отколку што на прв поглед изгледа дека содржат. Издавачите на оваа книга се истовремено и организатори на спомнатиот колоквиум со иста концепција. Неоспорно голема е нивната заслуга како за организирањето на научниот собир, така и за редигирањето на овој зборник со високи квалитети што ќе им послужи корисно на мнозина заинтересирани за оваа проблематика.

Примено 15. VIII 1985.

П. Хр. Илиевски,
Филозофски факултет, Скопје.

ADRIANA QUATTORDIO MORESCHINI, *Le formazioni nominali greche in -nth-*, Edizioni dell' Ateneo, Incunabula Graeca vol. LXXXIII, Roma 1984, pp. 117,8°.

Книгата содржи три основни дела: а. Елементот *-nth-* во историјата на главните теории за предгрчкиот супстрат. б. Иследување на одделни примери со овој суфикс и с. Заклучоци.

Најважните студии за предгрчкиот слој, од кој се останати елементите *-nth-* и *-s(s)-*, се разгледани хронолошки почнувајќи од Pott (1853), па преку Kretschmer до современите иследувачи: В. Георгиев, Devoto, Brandenstein, R. L. Palmer, Heubeck, Hester, Doria и др. Нивните тези се групирани според основните теории: медитеранска, пелазгиска, анатолијска. Од библиографските податоци, иако неполни, може да се види огромната литература посветена на оваа проблематика во последните 130 години. Излагајќи ги мислењата на претставниците од спомнатите теории авторот постапува објективно без да се изјаснува дали нив ги прифаќа или не. При конфронтирањето, пак, на нивните мислења за потеклото на зборовите со суфиксот *-nth-*, проблемот се покажува со сета негова острина. Додека едни наоѓаат дека формите му припаѓаат на неиндоевропски јазик (на пр. Kretschmer до 1925), други ги објаснуваат со и. -е. етимологии, поврзувајќи ги со некој балкански јазик — пелазгиски (В. Георгиев), или илирски (Bonfante и др.), или пак малоазиски (L. R. Palmer, E. Laroche, A. Heubeck и др.) — лувиски, ликиски, хетитски, каде што се среќаваат многубројни паралели со *-nd-*, *-nt-* : *-nth-* и *s(s)-*.

Во последно време нова светлина на проблемот фрлија текстовите пишуваани со линеарно В писмо. Забележително е дека плочките од Кнос содржат знатно поголем број предгрчки топоними (две третини) отколку оние од Пил (само една третина од сите документирани). Но има извесни разлики во географската распространетост на суфиксите *-nth-* и *-s(s)-*, како што одбележа и M. Doria. Во кноскиот архив можат да се откријат три апелатива со *-nth-* (*asaminthos*, *laburinthos* и *sminthos*), а само еден топоним директно посведочен и четири посредно. Во Пил, меѓутоа, има пет директни и пет посредно документирани топонимски форми на *-nth-*. Поинаков е случајот со суфиксот *-ss-* во топонимијата: Додека во Пил се јавува само една директна и четири посредни форми, во Кнос има единаесет директни и шест посредни. Поголема продуктивност на *-ss-* во кноскиот архив се забележува и од фактот што може да се следи образувањето на топоними од антропоними со овој суфикс, на пр. *Ja-ri*: Ἰάρισος, *Ti-ri*: Τύρισος, па може да се допушти и Κνωσός од личното име Κνώς.

Прегледот го завршува со илирската теза на Bonfante, кој наоѓа дека имало две илирски инвазии во Грција: една предмикенска и втора заедно со дорската, кога биле разрушени и микенските дворци. Во времето меѓу првиот и вториот бран на тие наезди, во илирскиот се јавила дезаспирација на суфиксот